

391(497.11)"193/...."

МИНА ЈЕЛЕСИЈЕВИЋ
етнолог-антрополог, кустос
Народни музеј Чачак
minajelesijevic@gmail.com

МОДИРАЊЕ ЧАЧАНА ТРИДЕСЕТИХ ГОДИНА ХХ ВЕКА

АПСТРАКТ: *На основу рекламних текстових и ојласа у чачанској шћамњи из шћридесетих јодина ХХ века, који веома добро осликавају како се облачило и шћиа је било модерно, у раду се делимично реконструише модна ѿракса ѿраћана. С обзиром на шћо да ѿредшћављају важан сејменћ крз који се моју сајледашћ економске, друшћивене и кулћурне ѿрилике, рекламе и ојласи моју бишћ значајан извор информација за ѿрочавање живошћа шћадашћеј сћановнишћива.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *мода, одевање, шћрјовине, ојласи, економска криза*

Већ крајем ХХ века у Чачку преовлађује европски начин одевања, а мушка и женска одећа европског кроја набављана је у трговинама у Београду, али је доношена и из Беча, Пеште или Париза, или је, пак, шћивена по моделима из познатих модних журнала код модисткиња и кројача.¹ Постепено настајање класе занатлија, трговаца, индустријалаца и банкара, као и културно уздизање и економско јачање новонастале класе, били су пресудни да мода у већој мери буде прихваћена најпре у граду, а потом и у селу, што је довело до дефинитивног истискивања ношће. Постојање модних праваца и њихово брзо смењивање показатељ је друштвених промена које су захватиле тадашње друшћтво.² Усвајањем савремене европске моде и начина одевања, прихваћена

су и различита модна правила. Модни бонтон диктирала су многи чиниоци: пол, године, брачно стање, друштвени статус и професија, али и боравак у приватном или јавном простору, званичне и незваничне ситуације, доба дана и сл. Најпре елита, а потом и виши и средњи слојеви, усвојили су модни систем, као и стил живота својствен европском културном моделу.³

Почетком тридесетих година ХХ века установљена је, у односу на претходну деценију, нова модна линија чије су главне одлике биле ненаметљива женственост, негованост, уредно фризирана полудуга или дуга коса и ненаметљива шћминка, али и извесна строгост и озбиљност, како у облачењу, тако и у понашању. До средине деценије скоро сви елементи инспирисани мушком модом, карактеристични за двадесете године, искључени

[1] Невенка Бојовић, *Градска ношћа у Чачку крајем 19. и ѿочешћком 20. века* (Чачак: Народни музеј, 1986), 8.

[2] Љубомир Димић, *Кулћурна ѿолишћка Краљевине Јујославије: 1918–1941*, књига I (Београд: Стубови културе, 1996), 75.

[3] Бојана Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века”, *Приватни живошћ код Срба у двадесетом веку*, пр. Милан Ристовић (Београд: Clío, 2007), 318.

су из женске моде (панталоне, сукња-панталоне и шортсеви често ношени на спортским теренима и на плажи). У употребу улазе и нови, синтетички материјали, а долази и до бржег смењивања пропратних детаља (шешира, ципела, ташни и рукавица).⁴

Упркос скромности и сведености која се (услед новонастале друштвене ситуације праћене економском кризом) осећала и у моди, жена је и даље остала елегантна. С обзиром на то да је, због егзистенцијалних питања, број запослених жена порастао, постала је уочљивија подела на дневну и вечерњу одећу.⁵

И док је дневна одећа била једноставна и често „униформисана“, било је прилика попут балова, разних породичних и друштвених догађаја, када се подразумевала свечанија тоалета којој је посвећивано више пажње⁶, па је тако приликом једног кермеса (забаве на отвореном) организованог у башти ресторана „Белви“ примећен „велики број отменних дама“, а на тзв. „циц балу“ награђене су даме чије су цицане хаљине биле најлепше, али и најјефтиније.⁸

С обзиром на то да су балови и забаве превасходно били у функцији показивања друштвених разлика, а ранг догађаја и степен свечаности зависио од организатора, па самим тим и учесника, локације, бонтона, као и одеће, припреме за њих биле су важне друштвене обавезе (нарочито међу вишим слојевима, али и онима средњег имовинског стања). Делатност многих занатских и трговачких радњи у сезони забава првенствено је тежила да задовољи потребе купаца за балове, па су помодно-галантеријске, мануфактурне и друге трговине које су продавале

модне артикле, посебно сортирале робу за такве прилике. Како је понуђени асортиман био врло широк, из њега је свако могао да бира жељене артикле према укусу, потребама и, наравно, могућностима.⁹

Што се тиче мушке моде, спортски изглед и лежерност одликовали су свакодневну мушку одећу. Средином тридесетих година почиње да се носи кошуља кратких рукава и с пришивеном крагном специјално израђеном од уштирканог платна, односно каучука (мушке кошуље су шивене без оковратника и манжетни и по њима се препознавао статус њиховог власника, с обзиром да су сиромашнији носили оне израђене од каучука које су могле да се оперу код куће, док су оне од платна морале да се носе у специјализоване радње „пуцераје“). Кравате и машинске су биле неизоставни део мушке моде¹⁰, као и шешири који су у међуратним годинама и даље били обавезан модни детаљ.¹¹

Деца су, углавном, облачена тако да, у модном стилу, подсећају на своје родитеље истог пола. Одећа ношена у кући и током игре била је једноставна и удобна, а типично празнично одело било је „матроско“ (морнарско), с мушком и женском варијантом које је, због конфекцијске производње, било доступно широким слојевима. У школи, деца су носила униформе са шеширићима, касније капама.¹²

Према констатацији Бојане Поповић, излози радњи били су најприступачнији и најдоступнији извор модне информисаности. Трговци су пратили потребе својих муштерија и уређивали излоге у складу с годишњим добом, пролетњом набавком нове гардеробе, што се доводило у везу с прослављањем Васкрса, али и јесењом која

[4] Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 321.

[5] Ивана Крсмановић, *Историја њисана могом – женска мода 1920–1930* (Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 2015), 38.

[6] Бојана Поповић, *Мога у Београду 1918–1941* (Београд: Музеј примењене уметности, 2000), 130.

[7] Аноним, „Кермес А. К. „Арсенала“, *Чачански њлас*, 14. август 1932, 3.

[8] Аноним, „Циц-бал у хотелу „Белви“, *Чачански њлас*, 23. јул 1933, 4.

[9] Мирјана Прошић-Дворнић, „Вечерње забаве (балови) у Београду крајем XIX и почетком XX века“, *Етнолошке свеске V* (1984), 27-28.

[10] Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 322.

[11] И. Крсмановић, *Историја њисана могом – женска мода 1920–1930*, 40.

[12] Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 323.

је претходила сезони балова. Исто тако, пред Врбицу трговачке радње су биле у знаку дечјих одевних потреба.¹³

Сходно томе, поједине трговине су на исти начин оглашавале своју робу. Оглашавачи су умели да оцене када је право време за пласирање својих производа, те су стога издавали пригодне огласе поводом новогодишњих и божићних празника, Васкрса и сличних пригода.¹⁴ У томе су предњачиле трговине „Бата“ и „Тивар“ (на пример „Батини“ огласи: „Нема прољетног весеља без нових ципела“¹⁵, „За топле дане нове ципеле. Ако често мењате ципеле и чарапе, уштедећете много новаца, осим тога осећаћете се увек свежи и расположени. Снабдели смо наше продавнице са летњом обућом за целу породицу и са чарапама у свима модерним бојама и десенима – Бата“¹⁶ или божићни огласи трговине „Тивар“: „Тивар одела – Божићни дар, који доноси весеље“¹⁷ и „За Божић вашој деци и вама Тивар одела. За божићна куповања одобравамо на све дамске мантлове 10% попуста“¹⁸).

Почетак школске године је био повод да се посебно истакну дечја обућа и гардероба („Родитељи! Рад у школама је већ почео. Ваше дете са радшоћу ступило је у виши разред. Повећаваите његову радост и само задовољство ако га дарујете са корисним даром

[13] Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 327.

[14] Анализирајући дубровачку штампу тридесетих година XX века, Леона Рашица и Марија Гјурашић су закључиле да су тадашњи оглашавачи примењивали различите стратегије (које готово да се и не разликују од данашњих) како би им огласи били што уочљивији и подстакли купце да посету њихове радње (поред правог времена за пласирање производа, то су и истицање јефтиноће производа, квалитета, апеловање на здравље и лепоту, позивање на отварање радњи итд). [Leona Rašica, Marija Gjurašić, „Reklamne poruke 30-ih godina 20. stoljeća i suvremene reklame u dubrovačkim novinama“, *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, Vol. No. 2 (2015) https://www.academia.edu/65257429/Reklamne_Poruke_30_IH_Godina_20_Stoljeća_I_Suvremene_Reklame_U_Dubrovačkim_Novinama (приступљено 20. 12. 2024)]

[15] Оглас у *Чачанском гласу*, 21. мај 1933, 6.

[16] Оглас у *Чачанском гласу*, 28. мај 1933, 6.

[17] Оглас у *Чачанском гласу*, 31. децембар 1933, 5.

[18] Оглас у *Чачанском гласу*, 21. децембар 1934, 4.

– ципелама [...] Бата Чачак“¹⁹ или „Први корак у школу. Које мајчино срце не жели код тога видети своје миљенче у новом лепом оделу? Наше јевтине цене то свакоме омогућују! ТИВАР Одела за целу породицу“²⁰).

Шивење по мери, конфекцију, трикотажу и друге модне детаље доброг квалитета, као и обућу рађену по наруџбини, могли су да приуште средњи и виши слојеви, док су за ниже друштвене слојеве цена и трајност одевног предмета представљали једини могући критеријум у њиховом избору. Док се питање праћења модних новитета, квалитета материјала, израде предмета и популарност модних салона доводило у везу с богатима, реалност ових других била је шивење и преправке у кућној радиности или код неке скромне кројачице, куповина конфекцијске робе и масовно произведене обуће на отплату и на распродајама.²¹

Да би одевни предмети што дуже трајали, а њихов изглед остао непромењен, било је неопходно и правилно одржавање истих, нарочито јер се многи нису могли прати у кућним условима. Стручни парни завод за хемијско чишћење и бојење „Јанко Балцер“ муштеријама је нудио хемијско чишћење и пеглање мушких одела, мантила, тренчкота, зимских капута, свилених хаљина, костима са сукњом, као и бојење истих („само за 40 динара од старог имаћете ново одело“). Радња је обављала и чишћење, бојење и фазонирање филцаних шешира са новом машном и кожом, као и штиркање и пеглање крагни. У случају жалости у понуди је било хемијско фарбање одела за дванаест сати.²²

Иако је, у поређењу са постојањем вечерње и дневне гардеробе, високим потпетицама, великим деколтеом, шеширом као обавезним делом гардеробе, купаћим костимима који су се тада појавили, изгледало

[19] Оглас у *Чачанском гласу*, 22. септембар 1934, 4.

[20] Оглас у *Чачанском гласу*, 25. август 1934, 4.

[21] Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 335.

[22] Оглас у *Чачанском гласу*, 29. октобар 1933, 5.

да је одевање сеоског становништва остало непромењено²³, јефтине индустријски производи, попут тканине, „готових“ одевних предмета и обуће, мењали су традиционалну ношњу, а истовременим ношењем делова одеће својствених градској средини и делова сеоске ношње створена је својеврсна „сеоска мода“.²⁴ Милош Тимотијевић примећује да су носиоци модернизације на пољу одевања биле жене, тачније девојке, док су мушкарци били нешто конзервативнији.²⁵

По свему судећи, промене у одевању сеоских девојака нису наилазиле на одобравање, што се може закључити на основу текстова објављених у чачанској штампи. Већина девојака је носила варошке хаљине од вештачке свиле или других јефтиних фабричких материјала, често накарадно и неукусно направљене (науштрб некадашњих раскошних народних костима). Чак и оне ретке у народној ношњи на ногама су имале „Батине“ ципеле (од лакованих црних до белих дубоко исечених сандала). С друге стране, мушкарци су и даље носили „чакшире“ тесно припијене уз ногу испод колена, гуњеве и опанке.²⁶ Празником су облачили антерију од чохе и преко ње фермен, штофане панталоне, „суре“ (сиве) или црне. На глави су носили шајкачу или шубару, а на ногама чарапе „плетиваре“ и опанке.²⁷

Кројачке радње

У периоду између два светска рата мушкарци су искључиво шили одела по мери. У односу на предратна одела која нису скривала недостатке фигуре, сада се очекивало

да ће кројач својом вештином дати фигури што складнији изглед, али и да ће пратити модне промене које су се дешавале брже него икада раније.²⁸ Док су, с једне стране, модни кројачи и обични трговци замењивали конфекцију која је тек била на почетку развоја, с друге стране су потискивали абације за чије производе у градовима више није било муштерија.²⁹

У овом периоду своју абацијску радњу, у Улици краља Милана бр. 7 (данашња Улица жупана Страцимира), ипак је оглашавао Војин Микаиловић нудећи муштеријама ђачке капе и разноврсна шајкана (од сукна фабричке израде) и штофана одела³⁰, а у абацијској радњи Чедо В. Матијевића муштерије су могле да набаве готова одела од чохе, капуте и остале абацијске производе.³¹

У кројачкој радњи Пауна Марковића, отвореној 1932. године, израђивала су се првокласна мушка одела, женски костими и мантилови по најновијој моди и журналима и то по повољним ценама.³²

Кројач Чедомир М. Цвијовић примао је на израду све врсте мушких одела, женске костиме и мантилове по најновијим журналима, а по знатно сниженим ценама.³³

Вукица Драгићевић, чија се радња најпре налазила у Рајићевој бр. 15, а потом у Улици краља Милана бр. 48, израђивала је по најновијим журналима женске хаљине, мантилове, капуте, костиме итд. Цене су биле солидне, а кројачица је за свој углед гарантовала дугогодишњим радом у Београду и Новом Саду.³⁴

Четврта деценија је донела последице Велике кризе које су у великој мери

[23] Љ. Димић, *Културна историја Краљевине Југославије: 1918–1941*, 75–76.

[24] Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 335.

[25] Милош Тимотијевић, „Чачак у предвечерје Другог светског рата 1938–1941. Социјална, економска и политичка структура“, *Зборник радова Народне музеја ХХХХ* (1999), 147.

[26] Аноним, „Народна ношња нагло се губи“, *Нова зора*, 1. децембар 1938, 3.

[27] Данило Грумић, „Остра и Островци“, *Чачански лас*, 30. јул 1933, 4.

[28] Б. Поповић, *Мога у Београду 1918–1941*, 114.

[29] Љ. Димић, *Културна историја Краљевине Југославије: 1918–1941*, 75.

[30] Оглас у *Чачанском ласу*, 11. септембар 1932, 4.

[31] Оглас у *Чачанском прејегу*, 4. јануар 1936, 6.

[32] Огласи у *Чачанском ласу*, 31. јул 1932, 6; 21. август 1932, 4; 13. новембар 1932, 4.

[33] Оглас у *Чачанском ласу*, 4. септембар 1932, 4.

[34] Огласи у *Чачанском ласу*, 5. новембар 1933, 6; 17. децембар 1933, 5.

умањивале куповну моћ становништва, али и све јачу индустријализацију, па је и сама занатска производња постала угрожена³⁵, тј. на кризу су се надовезали продор индустријских производа и стварање велетрговачких магацина у већим градовима.³⁶

Економска и политичка криза није мимошла ни Чачак. Привредни раст је био успорен смањењем кредитних потенцијала банака, опадањем привредне активности у индустрији и другим делатностима, опадањем промета робе и услуга, повећањем броја незапослених итд. Као последица економске кризе која је трајала од 1929. до 1933. године, највише су страдале ситне занатлије и трговци. Наиме, привредна структура Чачка се изразито мењала, те је, за разлику од двадесетих година XX века када је био веома изражен развој занатства и трговине, у наредној деценији занатство почело све више да уступа место индустрији.³⁷ У борби за егзистенцију, занатлије се све више повезују и удружују, тако да су почеле да се оснивају занатске задруге у које су се превасходно удруживали млађи људи.³⁸

Чачанска кројачка задруга „Будућност“, основана почетком 1933. године, израђивала је све врсте цивилних одећа, женске костиме и мантиле по најновијим журналима, свештеничке мантије и све врсте униформи по најскромнијим ценама и најсолиднијој изради. Такође, грађани су у Задрузи могли да набаве енглеске и домаће штофове (у свим дезенима и нијансама) за обична и салонска одећа, иберцигере³⁹, зимске капуте, панталоне у штрафте, затим штофове за женске

капуте, материјале за спортска одећа итд. и то све по веома ниским ценама. Задруга је робу куповала од највећих трговачких кућа и сама прерађивала са својим задругарима.⁴⁰

Обућарске радње и стоваришта

Избор обуће било је важно како модно, тако и практично питање. Не само да је требало да буде модерна и удобна, већ је захтевала и пуно личног укуса како би се уклопила у остале делове тоалете. Такође, модна правила су налагала да се различита обућа носи пре подне, поподне и током вечери, али и у кући, за време шетње и бављења спортом. Даме су много пажње посвећивале доброј обући, али оне скромнијих прихода нису увек могле да приуште посебну обућу за сваку прилику, па су куповале ципеле једноставнијег дизајна и неутралне боје (црна, смеђа, бела) које су се могле ускладити са сваком одећом. Обућа је могла да се изради по мери или да се набави „готова“ у некој од радњи.⁴¹

Обућарска радња „Јован Костадиновић и син“ у Улици цара Лазара бр. 2 израђивала је женску, мушку и дечју обућу. У понуди су, између осталог, биле и собне ципеле и папучице, као и увек најмодерније сандале⁴² и то по најновијим журналима.⁴³

Обућарска радња Срећка Обућине увек је имала на лагеру огроман избор свих врста ципела и чизама (мушких, женских и дечјих) од коже најбољег квалитета. Обућа је прављена и по поруџбинама.⁴⁴

Обућарска радња Драгана Петровића, која се налазила преко пута Гимназије, израђивала је обућу „по најновијој моди и уз снижене цене“.⁴⁵

[35] И. Крсмановић, *Историја ћисана модом – женска мода 1920–1930*, 49.

[36] Богумил Храбак, „Привреда, друштвени односи и политички живот Чачка од 1918. до 1941. године“, *Зборник радова Народної музеја ХХIV* (1994), 240.

[37] Јарослав Дашић, „Стечаји радњи у Чачку у времену економске кризе од 1929. до 1933. године“, *Зборник радова Народної музеја ХХIII* (1983), 231.

[38] Ј. Дашић, „Стечаји радњи у Чачку у времену економске кризе од 1929. до 1933. године“, 238.

[39] Врста капута

[40] Оглас у *Чачанском гласу*, 26. фебруар 1933, 4; 16. април 1933, 8; 4. јун 1933, 6; оглас у *Чачанским новинама*, 16. април 1937, 4.

[41] Б. Поповић, *Мога у Београду 1918–1941*, 98.

[42] Оглас у *Чачанском гласнику*, 24. јул 1931, 4.

[43] Оглас у *Чачанском гласу*, 9. јул 1933, 6.

[44] Оглас у *Чачанском гласнику*, 7. август 1931, 6.

[45] Оглас у *Чачанском гласу*, 22. јул 1932, 6.

Обућарски салон „Ђокић” је у својој понуди истицао снижене цене обуће. У тој радњи могле су се купити мушке ципеле од црног и браон бокса (по цени од 160 до 180 динара), од лака и антилопа (200 динара), женске ципеле у боји (од 160 до 170 динара), као и од лака и антилопа (од 170 до 190 динара).⁴⁶

Обућарска радња „Селаковић и Пауновић”, смештена на Великој пијаци бр. 17 (данашњи Градски трг), израђивала је обућу по најновијој моди⁴⁷ и најновијим журналима⁴⁸. У понуди су се посебно истицале модерне мушке сандале у свим бојама и од првокласног материјала са белим и жутим ђоном (пар само 100 динара)⁴⁹. Такође, власници радње су посебну пажњу скретали „сиромашном свету” да код њих могу купити врло добру дечју обућу по цени од 30 до 60 динара по пару.⁵⁰

У Чачку је 20. фебруара 1934. године, у Улици кнеза Михаила бр. 14, основана Обућарско-прерађивачка задруга „Напредак”. Поред израде и продаје мушке, женске и дечје обуће, Задруга је обављала и поправке.⁵¹

Током двадесетих година у Србији је почела индустријска производња обуће. Фабрика „Бостон” из Београда производила је јефтину мушку, женску и дечју обућу, од искључиво домаћих сировина, а по моделима из најновијих париских, лондонских и бечких журнала, снабдевајући читаву земљу.⁵² Стовариште обуће „Бостон” А. Д. заступника Бошка Дамљановића, било је смештено на Великој пијаци до хотела „Русија”. Радња је у понуди имала велики избор мушких, жен-

ских и дечјих ципела у свим величинама, затим велики избор кућних ципела, чизмица и каљача марке „Рига квардат”.⁵³ Као одговор на економску кризу апеловали су на грађане да купују њихову добру обућу и то по скромној цени, јер се ради о домаћим производима израђеним од домаћих сировина, са домаћим капиталом и радном снагом („помажимо домаћу радиност, јер само на тај начин отклонимо кризу”).⁵⁴

Највећа међуратна европска фабрика обуће „Бата” отворила је свој погон у Борову 1931. године. Иако је ова фирма још двадесетих година била заступљена на београдском тржишту, она ће доминирати током наредне деценије⁵⁵, с обзиром да је економска криза наметнула потребу за јефтином и трајном обућом.⁵⁶

Продавница обуће „Бата”, у Улици краља Александра бр. 15 преко пута хотела „Крен” (данашње Градско шеталиште), омогућила је свакоме да се може „добро обути према потребама времена и за свако занимање”.⁵⁷ У радњи се могла пазарити мушка, женска и дечја свакодневна и елегантна обућа (ципеле, сандале) од коже и платна, а муштеријама се посебно скретрала пажња на практичне и јефтине „спортске” – најудобнију обућу за сваки спорт, туризам и разне игре у природи.

[53] Оглас у *Чачанском Гласнику*, 7. август 1931, 5; оглас у *Чачанском Гласу*, 7. јануар 1933, 6.

[54] Оглас у *Чачанском Гласу*, 7. јануар 1934, 10.

[55] Упркос великој потражњи њихове обуће од стране купаца, нису сви благонаклоно гледали на фирму „Бата”. Наиме, у време економске кризе долази до пропадања ситног занатства, између осталог, и због индустријске конкуренције, при чему су, ниским ценама „Батине” обуће, највише били погођени опанчари и обућари, што је довело до масовних протеста против ове фирме. Протести су свој врхунац доживели на прелазу 1935/1936. године, када су у многим местима одржане разне акције усмерене против ширења фирме (протестне шетње, демонстративно затварање сопствених радњи, а понекад и разбијање излога „Батиних” продавница). [Ј. Дашић, „Стечаји радњи у Чачку у времену економске кризе од 1929. до 1933. године”, 236; Milan Balaban, Dalibor Savić, Jan Herman, „Protesti protiv Firme Bata: prilog proučavanju antiindustrijskih procesa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji”, *Istorija 20. veka*, God. 39, br. 1 (2021), 67]

[56] Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 103.

[57] Оглас у *Чачанском Гласу*, 16. јул 1933, 5.

[46] Оглас у *Чачанском Гласу*, 4. септембар 1932, 4.

[47] Оглас у *Чачанском Гласу*, 11. септембар 1932, 4.

[48] Оглас у *Чачанском Гласу*, 4. септембар 1934, 5.

[49] Оглас у *Чачанском Гласу*, 21. мај 1933, 5.

[50] Оглас у *Чачанском Гласу*, 15. октобар 1933, 6.

[51] Ивана Ђирјаковић, „Обућарски занат и алат из Етнолошке збирке Народног музеја у Чачку”, *Зборник радова Народне музеја XLIII* (2013), 228; оглас у *Чачанском Гласу*, 25. март 1934, 6.

[52] Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 102.

ди.⁵⁸ Са наступањем јесење сезоне и почетком школске године неизоставан део понуде (нарочито за децу) биле су и гумене чизме⁵⁹ и каљаче („ко носи каљаче Бата не боји се кише и блата“).⁶⁰ Поред обуће, грађани су код „Бате“ могли да набаве и чарапе од различитих материјала.⁶¹

Стовариште обуће „Мира“ пословало је у саставу помодне трговине „Узор“. „Мира“ (фабрика обуће из Земуна), која није имала „такмаца у свету у моделу и квалитету“, увек је располагала великим лагером новитета, нарочито каљачама, шнешуама и чизмицама.⁶²

Трговине

Власници трговачких радњи, квалитетном и модерном робом и спремношћу да проширују асортиман, формирају солидне цене и чине погодности муштерији, успевали су да превазиђу године економске кризе.⁶³ Трговци тканинама, галантеријском робом и крзном настојали су да одговоре на сва модна дешавања у свету, па су излози по градовима били пуни квалитетних материјала, нових елегантних модела и креација које су имале своје купце.⁶⁴

Мануфактурно-галантеријска трговина „Обрадовић и Андрић“ (од 1933. године се оглашавала под именом „Зеџ“) располагала је великим избором штофова (мушког и женског) и других материјала⁶⁵ (свила, платно

за јоргане и креветске чаршаве, платно за веш, ланено платно за хаљине), али и мушким и женским вешом различитог дезена и квалитета. Такође, у овој радњи Чачани су могли да набаве и мушке кошуље, крагне, кравате и машине, марамнице за господу марке „Пирамид“, мушке и женске чарапе, мушке и женске рукавице, дамске француске капе, шешире марке „Pikadilly“, кишобране и „сунцо-кишобране“, женске комбинезоне од шармеза, као и велики избор француске и домаће парфимерије.⁶⁶ Поред мушке и женске робе, трговина је у понуди имала и трико кошуље, мајице, кратке чарапе и качкете за децу, мушку, женску и дечју гумену обућу, као и прибор за вез.⁶⁷

Трговина „Краљ чарапа“⁶⁸ увек је имала на располагању велики избор чарапа у свим величинама, квалитетима и бојама за све друштвене слојеве, од најјефтинијих до најскупљих.⁶⁹ У радњи су се могле пазарити и кожне и вунене рукавице, камашне⁷⁰, поткошуље и унтерцигери (дугачке гаће), потом пуловери, џемпери и јакне од чисте вуне свих величина и боја, а које су израђиване по жељи муштерија. Поред одевних предмета, ова трговина је располагала лепим избором „Теокаровића штофа“⁷¹ и цугера за одела и

.....
велики број радњи које су у својој понуди имале искључиво текстил. (Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 124)

[66] Огласи у *Чачанском гласнику*, 10. јул 1931, 4; 14. август 1931, 5; оглас у *Чачанском гласу*, 18. јун 1933, 6.

[67] Оглас у *Чачанском гласу*, 18. јун 1933, 6.

[68] Трговина у власништву Илије Вуловића налазила се у Улици краља Милана. Иначе, ова улица у строгом центру града је у међуратном периоду представљала најуже трговачко језгро. Ту су се налазили још и кројачка радња Владимира Марића, трговачка текстилна радња „Мартаћ“, трговачка текстилна радња – Александар Савић, кројачка радња „Фини“ Миломира Михајловића, текстилна радња „Лувр“, опанчарска радња Смиљанића и многе друге. [Маријана Матовић, *Јермени у Чачку 1885–1950* (Чачак: Народни музеј Чачак, 2017), 163–164]

[69] Оглас у *Чачанском гласу*, 1. октобар 1933, 6.

[70] Укројени комад тканине који се носио преко ципела, означавајући власника као припадника виших друштвених кругова. (Б. Поповић, „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века“, 322)

[71] Фабрика вунених штофова из Параћина „Влада Теокаревић и комп.“ нудила је тканине чији квалитет није заостајао за италијанским, чехословачким, белгијским, француским и

[58] Огласи у *Чачанском гласу*, 21. мај 1933, 6; 28. мај 1933, 6.

[59] Оглас у *Чачанском гласу*, 3. септембар 1933, 5.

[60] Оглас у *Чачанском гласу*, 27. октобар 1934, 4.

[61] Оглас у *Чачанском гласу*, 21. мај 1933, 6.

[62] Оглас у *Новој зори*, 1. децембар 1938, 8; Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 102.

[63] Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 118.

[64] Љ. Димић, *Културна историја Краљевине Југославије: 1918–1941*, 75.

[65] Собзиром на то да су, у периоду којим се рад бави, услуге кројача и кројачица сматране најбољим начином да се буде добро и модерно одевен, било је важно имати квалитетну тканину модерног дезена. Стога, поред помодних и мануфактурних трговина које су продавале разноврсне материјале, не чуди

зимске капуте, прибором и материјалом за ручни рад, али и готовим нецованим завесама (сторама), прекривачима, чаршавима, миљеима. У понуди је била и француска парфимерија чувених марки „Коти“, „Убиган“ и „Таколан“⁷² (пудери, ружеви и креме), колоњска вода на литар и паста за зубе. „Краљ чарапа“ је посебно скретао пажњу на нову пасту за зубе „Доромад“⁷³ која негује зубе и лечи све болести уста и грла („ко једаред купи доромад тај другу пасту купити неће“).⁷⁴

Трговина „Недељковић и Мајсторовић“ нудила је купцима велики избор помодно-мануфактурне и галантеријске робе као што су различите врсте тканина за дечје, мушке и женске хаљине, мантиле, платно за женски и мушки веш, креветске и јорганске чаршаве, затим дечје, женске и мушке чарапе у „обичним и финим квалитетима“ разних боја, мушке кошуље, беле и у боји, машинске, крагне, марамнице, рукавице. Трговина је у свом асортиману имала и мушке шешире и качкете, женске комбинезоне, појасеве и мидере, велики избор амрела (кишобрана и сунцобрана) различитог квалитета, све врсте летњег и зимског доњег веша, али и џемпера, пуловера, свитера и блуза, као и женских костима. Из огласа се може видети да је радња била опремљена текстилним покућством (пешкири, салвете и чаршави) и материјалом за ручни рад.⁷⁵ Ова трговина је купцима нарочито нудила шешире марки „Borsalino“ и „Panizza“, модерну мушку, женску и дечју обућу марке „Mignon“⁷⁶ и велики

избор одела „Тивар“⁷⁷, а у овој радњи грађани су могли да набаве и зимске капуте.⁷⁸

Мануфактурно-галантеријска трговина Љубише Д. Гојића је, поред различитих врста текстила, у својој понуди имала и мушки веш, шешире, крагне, кравате, парфимерију итд.⁷⁹

Помодна трговина „Узор“ Боривоја Савковића такође је располагала разноврсном понудом. Асортиман за даме обухватао је зимске капуте и мантилове марке „Елита“ (париске и бечке моделе), кишне кабанице, кишобране, рукавице и ташне, шешире и капе увек нове форме, свилени, мако и вунени веш марки „Бенгер“, „Кинг“, „Ефко“, „Сава“ и „Елка“, свилене чарапе „Кајзер“ (и других марки), вунене чарапе, потчарапе и сокне, мидере, брусхалтере, појасеве, као и вунене костиме, „блуза јакне“. За господу су из понуде издвојени зимски капуту, мантилови, иберцигери, одела и ски-одеда, хубертуси, кожни капуту, кишне кабанице, јанкери (врста јакне од вунене тканине) и кишобрани свих врста, шешири „Böfim“, „Hüchel“, „Borsa“, „Prima Borsa“, „Džentlmen“ и др, кошуље, гаће, спаваћице и пиџаме марке „DTR“, поткошуље, кравате, крагне, шалови, марамнице, камашне, чарапе, рукавице, подвези, хозентрегери, каишеви, кожни и гумени новчаници, буђелари, џемпери, пуловери и свитери. У дечјој понуди могли су се пронаћи спортски и матроски зимски капуту, „јагњеће и јареће“ бундице, одеда, тиролска штофана ски-одеда, џемпери, пуловери, јакнице, бенкице, пиџаме, хаљинице и све што је потребно новорођенчету, ђачке капе берете и све врсте других капа за децу. У радњи су се могли пазарити и кофери, актен-ташне, ћебад, крзно, завесе и прекривачи⁸⁰, мушке и женске ципеле⁸¹,

.....
енглеским, а светске стандарде у погледу квалитета сировина, постојаности боја и лепоте дезена пратиле су умерене цене. (Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 126)

[72] „Coty“, „Houbigant Paris“ и, вероватно, „Tokalon“

[73] „Доромад“ – немачка радиоактивна зубна паста

[74] Оглас у *Чачанском њедељу*, 4. јануар 1936, 6.

[75] Оглас у *Чачанском њедељу*, 31. јул 1931, 6

[76] Обућарски мајстори браћа Петровић су 1933. године у Београду подигли фабрику за производњу обуће „Мињон“ (Mignon). (Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 102)

[77] Оглас у *Чачанском њедељу*, 16. април 1933, 8.

[78] Оглас у *Чачанском њедељу*, 19. децембар 1935, 4.

[79] Оглас у *Чачанском њедељу*, 28. август 1931, 4.

[80] Оглас у *Новој зори*, 1. децембар 1938, 8.

[81] Оглас у *Чачанским новинама*, 23. април 1937, 4.

колоњска вода „L.T. Piver Paris” у најмодернијим мирисима, као и друга парфимерија⁸², купаће гаће⁸³.

У оквиру ове трговине налазило се и стовариште одела „Соко” („Соко одела облаче целу породицу за јефтине паре. Соко има квалитете за најсиромашније и најбогатије”⁸⁴) која је производила Прва српска фабрика конфекција (у оквиру текстилног предузећа „Косте Илића синови”).⁸⁵ Фабрике вунених и памучних тканина ове фирме, на Карабурми и у Лесковцу, након што су пребродиле економски кризу, постале су главни снабдевачи државних и војних институција текстилном робом.⁸⁶

Стовариште одела „Тивар” налазило се у истој радњи као и стовариште обуће „Бостон”. У продавницама „Тивар” могла се купити одећа за целу породицу и сваку прилику и то: све врсте панталона и одела од различитих материјала (камгарн, бурет, американ), како за одрасле, тако и за децу, јефтина школска, као и спортска дечја одела и блузе и морнарски костими, све врсте капа, али и ски-одела за даме и господу. За кишне и хладне дане нудили су „бој” и „баби” кабанице и мантиле за децу, јанкере, раглане, кратке капуте, а за жене посебно пролетње и зимске мантлове (мантиле) са крзном и без крзна. Рекло би се да су најпоноснији били на своје непромочиве

кабанице које су штитиле од кише и ветра, тзв. хубертусе.⁸⁷

Фризерски салони

Модне промене пратило је и шминкање и додатно дотеривање. Шминка⁸⁸ је најпре употребљавана само у посебним приликама, уз свечану тоалету, а затим је постала свакодневна потреба дотеране и неговане жене⁸⁹, док је за забаве које су следиле у поподневним часовима свакако била потребна и модерна фризура.⁹⁰

Фризерски салон Душана Петровића, на Великој пијаци бр. 14 до „Занатлијске касине”, нудио је „најбоље шишање у Чачку”, бријање и потшишивање, као и првокласну ондулацију⁹¹ за даме⁹² и то електричну, водену и гвоздену по знатно сниженој цени.⁹³

Фризер Мирослав Божић је у свом салону „Код племића”, на Великој пијаци 1 (на углу Кужељеве), обављао сав берберско-фризерски посао, хигијенско бријање и шишање, а за даме најмодернију ондулацију (водену и „марсељ”).⁹⁴

У фризерском салону „Елита”, власника Николе Дечофа, вршио се маникир, педикир

[82] Оглас у *Чачанским новинама*, 15. мај 1937, 3.

[83] Оглас у *Чачанским новинама*, 15. мај 1937, 4.

[84] Оглас у *Новој зори*, 1. децембар 1938, 8.

[85] Од прве фабрике гајтана у околини Лесковца 1890. године Илићи су својим пословањем створили највећи текстилни концерн на територији Србије који је до почетка Другог светског рата обухватао осам текстилних фабрика широм Краљевине укључујући и Прву српску фабрику конфекција. [Јелена Рафаиловић, „Одлике капитала текстилне индустрије у Краљевини Југославији – примери највећих југословенских фабрика текстила”, *Токови књишала у Југославији: 1918–1991 – стиудије случаја*, пр. Весна Алексић, Јелена Рафаиловић (Београд: Институт за новију историју Србије, 2023) <https://inis.bg.ac.rs/lat/uploaded/tematski%20zbornici/tokovi%20kapitala%20u%20jugoslaviji/06%20jelena%20173-208.pdf> (приступљено 19. 12. 2024)]

[86] Б. Поповић, *Мода у Београду 1918–1941*, 126.

[87] Огласи у *Чачанском гласу*, 20. август 1933, 4; 3. септембар 1933, 6; 25. август 1934, 4; 18. децембар 1934, 4; 6. април 1935, 4; оглас у *Новом гласу*, 8. јун 1935, 4.

[88] Козметички производи су, како је навођено у огласима, могли да се купе у помодним трговинама, али и апотекама и дрогеријама. Апотекарске радње Чедо М. Јовановића и Радивоја Пантовића биле су добро снабдевене козметичким препаратима и парфимеријом, које су они углавном сами справљали (нпр. „Пантовића Јоргован Крем” за негу лица, руку и груди или „Пантовића Јоргован Пудер” у крем, розе и белој боји који лице увек чини свежим). (Огласи у *Чачанском гласу*, 8. октобар 1933, 5; 22. април 1934, 4)

[89] Драгана Милорадовић, *Мода у Пожаревцу 1880–1929. Сусрећ Истока и Запада* (Пожаревац: Историјски архив Пожаревац, 2019), 87.

[90] Радина Вучетић, „Жена у граду. Између резервата приватног и освајања места у јавном животу (1918–1941)”, *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, пр. Милан Ристовић (Београд: Сlio, 2007), 161.

[91] Прављење таласа и коврцање косе

[92] Оглас у *Чачанском гласу*, 16. јул 1932, 6.

[93] Оглас у *Чачанским новинама*, 23. април 1937, 4.

[94] Огласи у *Чачанском гласу*, 22. јул 1932, 6; 10. децембар 1933, 6; оглас у *Чачанским новинама*, 23. април 1937, 4.

(сечење жуљева), прање главе са електричним сушењем, најмодерније врсте шишања како за даме, тако и за господу, као и хигијенско бријање. Даме су на располагању имале водену ондулацију, тзв. „марсељ” ондулацију (ондулација гвожђем), као и трајну парну ондулацију помоћу најмодернијих апарата „Реалистик мајер каризбод” (Realistic Mayer Karlsbad)⁹⁵ и „Викторија”, али и поправке исте која већ има четири до пет месеци, а могле су и да обоје косу у различитим нијансама „лориентол хеном” (каном).⁹⁶

Током треће и четврте деценије XX века мода се убрзано мења (одећа постаје све мање традиционална, а све више модерна), а у новонастале промене теже да се, у мањој или већој мери, уклопе сви слојеви друштва. Томе је свакако допринела и појава конфекцијске одеће, чији је утицај временом постајао све већи, будући да су одевни производи различите намене временом постали доступни ширим слојевима потрошача.⁹⁷ Иако је економска криза ослабила куповну моћ грађана, што је негативно утицало и на опстанак занатства и трговине, чачанске радње су тридесетих година прошлог века биле снабдевене разноврсном и квалитетном робом коју је било потребно представити потенцијалним купцима. У ту сврху, рекламирање у тадашњој штампи било је од изузетне важности за оглашиваче, при чему су коришћене различите огласне технике (најчешће, сходно друштвеним и економским приликама, истицање јефтиноће производа и услуга и, неминовно, суперлативне форме у тексту рекламе).

[95] Апарат за навијање косе, фабрике из Карлових Вари чији је основач био Јозеф Мајер. [https://www.mayer-realistic.de (приступљено 15. 12. 2024)]

[96] Огласи у *Чачанском гласу*, 13. новембар 1932, 4; 23. јул 1933, 6; 7. јануар 1934, 9; огласу *Новој зори*, 1. децембар 1938, 6.

[97] Милина Ивановић Баришић, „Одевни наративи на примеру Београда”, *Гласник Етнографској инститиуи САНУ*, књ. 71, св. 1 (2023), 253-255.

Извори и литература

Штампа

Нова зора, 1938.

Нови глас, 1935.

Чачанске новине, 1937.

Чачански глас, 1932–1935.

Чачански гласник, 1931.

Чачански ирејлед, 1935/1936.

Интернет извори

https://www.mayer-realistic.de (приступљено 15. 12. 2024)

Литература

Balaban Milan, Savić Dalibor, Herman Jan. „Protesti protiv Firme Bata: prilog proučavanju antiindustrijskih procesa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji”, *Istorija 20. veka*, God. 39, br. 1 (2021), 53-76.

Бојовић Невенка. *Градска ношња у Чачку крајем 19. и почетком 20. века*. Чачак: Народни музеј, 1986.

Вучетић Радина. „Жена у граду. Између резервата приватног и освајања места у јавном животу (1918–1941)”, *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, пр. Милан Ристовић. Београд: Слио, 2007, 131-164.

Дашић Јарослав. „Стечаји радњи у Чачку у времену економске кризе од 1929. до 1933. године”, *Зборник радова Народне музеја XIII* (1983), 231-240.

Димић Љубомир. *Културна историја Краљевине Југославије: 1918–1941*, књига I. Београд: Стубови културе, 1996.

Ивановић Баришић Милина. „Одевни наративи на примеру Београда”, *Гласник Етнографској инститиуи САНУ*, књ. 71, св. 1 (2023), 243-266.

Крсмановић Ивана. *Историја њисана модом – женска мода 1920–1930*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 2015.

Матовић Маријана. *Јермени у Чачку 1885–1950*. Чачак: Народни музеј Чачак, 2017.

Милорадовић Драгана. *Мода у Пожаревацу 1880–1929. Сусрећ Истока и Запада*. Пожаревац: Историјски архив Пожаревац, 2019.

Поповић Бојана. *Мода у Београду 1918–1941*. Београд: Музеј примењене уметности, 2000.

Поповић Бојана. „Одевање и мода у Србији у првој половини 20. века”, *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, пр. Милан Ристовић. Београд: Слио, 2007, 318-341.

Прошић-Дворнић Мирјана. „Вечерње забаве (балови) у Београду крајем XIX и почетком XX века”, *Етнолошке свеске* V (1984), 23-32.

Рафаиловић Јелена. „Одлике капитала текстилне индустрије у Краљевини Југославији – примери највећих југословенских фабрика текстила”, *Токови кайишала у Југославији: 1918–1991 – студије случаја*, пр. Весна Алексић, Јелена Рафаиловић. Београд: Институт за новију историју Србије, 2023. <https://inis.bg.ac.rs/lat/uploaded/tematski%20zbornici/tokovi%20kapitala%20u%20jugoslaviji/06%20jelena%20173-208.pdf> (приступљено 19. 12. 2024)

Rašica Leona, Gjurašić Marija. „Reklamne poruke 30-ih godina 20. stoljeća i suvremene reklame u dubrovačkim novinama”, *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, Vol. No.

2 (2015) https://www.academia.edu/65257429/Reklamne_Poruke_30_IH_Godina_20_Stoljeća_I_Suvremene_Reklame_U_Dubrovačkim_Novinama (приступљено 20. 12. 2024)

Тимотијевић Милош. „Чачак у предвечерје Другог светског рата 1938–1941. Социјална, економска и политичка структура”, *Зборник радова Народної музеја ХХХ* (1999), 133-218.

Ђирјаковић Ивана. „Обућарски занат и алат из Етнолошке збирке Народног музеја у Чачку”, *Зборник радова Народної музеја ХЛIII* (2013), 227-247.

Храбак Богумил. „Привреда, друштвени односи и политички живот Чачка од 1918. до 1941. године”, *Зборник радова Народної музеја ХХIV* (1994), 215-314.

FASHION TRENDS IN ČAČAK IN THE 1930s

Based on advertisements and promotional texts from the Čačak press in the 1930s, which vividly illustrate clothing styles and fashion trends of the time, this study partially reconstructs the fashion practices of the city's residents. As advertisements and announcements provide valuable insight into the economic, social, and cultural conditions of the period, they serve as a significant source of information for studying the daily life of the population.

Although the economic crisis weakened citizens' purchasing power, negatively affecting the survival of crafts and trade, stores in Čačak during the 1930s were well-stocked with diverse and high-quality goods that needed to be presented to potential buyers. For this purpose, advertising in contemporary newspapers was of great importance to businesses, utilizing various advertising techniques—most commonly emphasizing affordability, in line with the economic and social circumstances, and the inevitable use of superlative forms in promotional texts.

Mina JELESIJEVIĆ

Слика 1 – Породица у Чачку, тридесете године 20. века (Народни музеј Чачак)

Слика 2 – Чачанке испред кројачке задруге „Будућност” 1939. године (Народни музеј Чачак)

Шта носи господин?

Са првокласном израдом одећа, по најновијем журналу, и са повољном ценом. Могу вам учинити понуду. — За посету моли **Паун Марковић** кројачки салон — Кнез Михаилова улица бр. 10.

Слика 3 – Оглас кројачке радње Пауна Марковића, *Чачански глас*, 20. новембар 1932.

NEMA PROLJETNOG VESELJA

DIJECI:
19.-

Vrsta 4431-08
Laka dječje cipela za svakodnevno nošenje po toplim danima. Napravljena su od platna sa gumenim djanom.

35.-

Vrsta 3661-00
Najlakši to nožići. Valjki mesinasti ove lake i udobne cipele od najjače kože.

39.-

Vrsta 2942-00
Prozračne i lake sandale sa crp-gum djanom. Za tople sunčane dane neophodno potrebne.

45.-

Vrsta 3722-00
Za samirno dječje polucipele od boksa sa jakim izopanskim djanom. Jako izdržljive. 8 i 35-38 Din. 69.-

49.-

Vrsta 5851-30
Za Vašu ljubiteljicu ove kombinirane cipele od lake ili u srednji bolji Vrlo laka i udobna.

bez novih cipela. 69.-

Sa našim novim cijenama omogućili smo ove godine, svakome da se može, dobro obući prema potrebama vremena i za svako zanimanje.

49.-

Vrsta 3335-10
Ženite sive plantene polucipele sa gumenim djanom. Za lijepe sunčane dane.

69.-

Vrsta 3925-03
Za domaćica kad idu kupovati na trg ove praktične i izdržljive cipele od boksa sa gumenim djanom.

Vrsta 2947-06
Sandale ne šušaju ni nose ni djeću. Vrlo su lake, prozračne i udobne. Ženite Din. 49.-

89.-

Vrsta 2977-41
Prozračne i lake sandale sa čvrstim izopankom. Po toplim danima neophodno potrebne.

89.-

Vrsta 1937-29
Od čvrstog boksa sa elastičnim gumenim djanom. Za dnevnu upotrebu. Smeđe ili c. n.

129.-

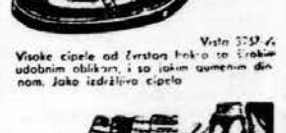
Vrsta 1637-21
Polucipele od dobrog crnog ili smeđeg boksa sa kožnim djanom.

99.-

Vrsta 9505-97
Uvijek elegantna pame cipele od lake ili od srednjeg doka, sa ukusnim ukrasom.

99.-

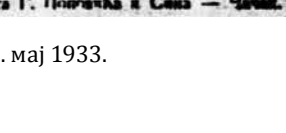
Vrsta 3757-06
Visoke cipele od čvrstog boksa sa jakim gumenim djanom. Jako izdržljive cipele.

149.-

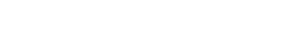
Vrsta 1805-68
Elegantna cipela od lake kombinirano sa djanom od kože. Idealna cipela za svaku ženu kad ide u društva i u posjetu.

129.-

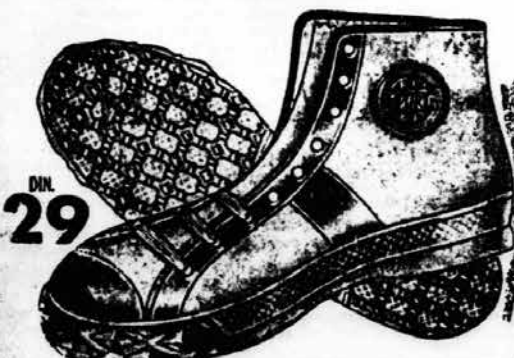
Vrsta 2845-11
Za svaki dan ove cipele od boksa crne ili žute. Iste ovake od lake za nedelju i blagdan za Din. 99.-

129.-

Čvrste parite 1.- dinar par

NAŠE »SPORTKE« — PRAKTIČNE I JEFTINE.

DIN. 29

Vel. 24-28. Najidealnija obuća za svaki sport i svaku igru u prirodi. Sa ovim cipelama uštedičete mnogo novaca i sačuvaćete Vašu kožnu obuću. Vel. 29-34 Din. 35.-, 35-38 Din. 39.-, muške Din. 49.-

DIJEĆE CARAPE:
Visoke pamučne . . . Din. 8, 10, 12.
Kratke kožane . . . Din. 7, 9.
Sport . . . Din. 10, 12.

ŽENSKE CARAPE:
Kožane najfinije . . . Din. 29.
Kožane visoke . . . Din. 25.
Kožane . . . Din. 19.
Kožane . . . Din. 19.
Kožane . . . Din. 15.
Kožane . . . Din. 9.
Kožane normalne . . . Din. 10.
Kožane . . . Din. 9.

MUŠKE CARAPE:
Kožane i poluvisilene . . . Din. 15.
Kožane pamuk desimirane . . . Din. 10.
Kožane . . . Din. 7.
Kožane pamučne . . . Din. 5.

Bata

Учесници: Ђесица М. Миловановић, Властник: Милдраг М. Миловановић — Штампарија: Слава Г. Поповић и Сена — Чачак.

Слика 4 – Оглас фабрике обуће „Бата“, Чачански глас, 21. мај 1933.

Одело чини човека – ТИВАР прави одело!

Пријатно лето у Тивар оделу!

Летња је мода практична: елегантне светле панталоне, хагачи сепаратан капут без поставе (јанкер).

Набавите такво одео код нас!

Ни у најтоплијим данима неће Вам бити вруће.

Бурет одело	Дим 190-240-
Каша панталони	.. 90-110-140-
Јанкер	.. 110-130-
Трико-само	.. 110-
Беле бурет панталоне	.. 90-100-110-130-
Дечји јанкер	.. 65- 75-
Велвет чакшире	.. 40- 45- 50-
Бурет чакшире	.. 45- 50-

Сва наша летња одела могу се прати.

Посетите нас!

ТИВАР ОДЕЛА

Слика 5 – Оглас трговине „Тивар“, Нови Јас, 8. јун 1935.

ДАМЕ познати **НИКОЛА**
 дамен-фризер
 У ЧАЧКУ

реновирао је свој салон искључиво само за ДАМЕ.

1. Трајну ондулацију израђује са најмодернијим апаратима „Викторија“.

ИСКОРИСТИТЕ РЕКЛАМНЕ ЦЕНЕ.

Слика 6 – Оглас фризерског салона Николе Дечофа, *Нова зора*, 1. децембар 1938.

Да би нашим пошрошачима, нарочито за
 Ускрс, изашли у сусреш — продаваћемо
 сву нашу обућу и Тивар одела и даље

по старим ценама

и нећемо наплаћивати

Бановинску прошарину

БОСТОН А. Д. ≡ ТИВАР ОДЕЛА

Слика 7 – Оглас обуће „Бостон“ и одела „Тивар“, *Чачанске новине*, 30. април 1937.

Посетите помодну трговину „Узор“ Боривоја Р. Савковића Чачак корзо

За Господу

**Највећи
избор:**

Одела, Мачтлова,
Шешира, Веша,
Шипела, Чарапа,
Кравата, Марамница
и све остале
Галант. потребе

Сјајан избор
Француске
парфимерије

За Даме

**Најлепши
избор:**

Модерни Мачтлова,
Ципела најновијих
модела,

Свиленог веша,
Свилених чарапа,
Мидера, Појаса
и гиртлова.

Велико стовариште
ташни.

Упамтите, нигде боље и јефтиније него код „УЗОРА“

Прегледајте квалитет и цене без обавезе на куповину.

УСЛУГА БРЗА И ТАЧНА.

Слика 8 – Оглас трговине „Узор“, Чачанске новине, 23. април 1937.